

ALCOI INÈDIT 1863-1939

Jorge Juan Tomás

Ajuntament d'Alcoi

TOMÁS GIL, Jorge Juan

Alcoi inèdit: 1863-1939 / textos de Jorge Juan Tomás Gil.— Alcoi: Ajuntament d'Alcoi, Xarxa de Biblioteques Municipals d'Alcoi, 2020 (Alacant: Quinta Impresión)

96 p. principalment fot.; 20 cm

Llibre editat amb motiu del Dia del Llibre 2020

D.L. A 84-2020

1. Alcoi-Fotografies

77(460.315Alcoi)

© Textos: L'autor

© Fotografies: Col·lecció particular de l'autor

© de l'edició: Ajuntament d'Alcoi

© revisió de textos: Joaquim Victoriano (Gabinet Municipal de Normalització Lingüística)

Disseny i maquetació: Esperança Martínez

Imprimeix: Quinta Impresión

DL A A 84-2020

PRÒLEG

Jorge J. Tomàs és a hores d'ara un dels col·leccionistes principals que ens queden a Alcoi. Encara que socialment és més conegut com a prestigiós traumatòleg i com a persona vinculada a diferents entitats catòliques, la passió pel patrimoni documental i artístic de la seua ciutat és la més desconeguda pel veïnat local.

Encara que la seua producció científica està circumscrita principalment a la seua activitat professional, ja ha publicat diversos treballs de recerca històrica en les pàgines de la publicística local. Però, aquest llibre és el primer en què, amb l'excusa de documentar algunes desenes d'imatges del seu arxiu fotogràfic, ha dut a terme un treball de documentació exhaustiu a l'hora de datar les instantànies, parlar dels primers fotògrafs alcoians, dels primers paisatges urbans retratats, etc.

Alcoi inèdit: 1863-1939 és el primer volum que editem a partir d'una selecció de les fotografies locals més desconegudes que l'autor ha anat adquirint al llarg dels anys. Entre aquestes hi ha, potser, una de les primeres fotografies conegudes d'Alcoi, quan un fotògraf desconegut va retratar el popular Cantó del Pinyó i una Casa Consistorial que faltava poc per a ser inaugurada.

El recull de Tomàs permet albirar el treball pioner dels primers fotògrafs locals. Un estudi que encara està per fer, malgrat el treball singular inicial de M.ª José Rodríguez i José Ramón Sanchis en el seu llibre *Los Crozat y otros fotógrafos alcoyanos del siglo XIX*. Entre aquests primers fotògrafs alcoians, qui més reconeixement oficial va obtenir va ser Carlos Laporta, fill també de fotògraf (Isidro Laporta), sobretot per la seua qualitat com a retratista, fet que li facilità l'obtenció del títol de fotògraf de la Casa Reial en 1900, distinció que li donava dret a utilitzar l'escut d'armes de la corona en els *passepartouts* fotogràfics, factures i etiquetes. Coetanis seus eren els germans Matarredona Valor, Francisco i Julio, amb gabinet fotogràfic al carrer de Polavieja (actual carrer de Sant Llorenç). Un altre fotògraf Matarredona era cosí dels anteriors, Antonio Matarredona Sanchis (1889-1957), i també gran il·lustrador. Va començar treballant a l'estudi del fotògraf Carlos Palacio Bolufer, pare del compositor, i després feren societat en 1911 («Palacio y Matarredona») amb estudi també al carrer de Polavieja, fins que sis anys després Antonio va obrir el seu gabinet propi. La coincidència dels diversos estudis Matarredona va obligar Antonio a usar la marca comercial de «Sanchis» o «Antonio M. Sanchis» per diferenciar-se dels cosins. Per acabar, encara que no alcoià, Andrés Fabert, fotògraf i editor establert a València cap a 1909, va editar una bona quantitat de targetes postals d'Alcoi amb una nova tècnica en gelatinobromur, de major qualitat.

La tria feta per Jorge Tomàs permet recuperar un Alcoi en imatges, de les quals poca constància queda en peu, i, si és així, amb canvis notables. Encara es conserva la fastuosa finca dels Brutinel, però lluny de l'esplendor i domini del paisatge

del Salt que mostra la fotografia. També resta quasi intacta la configuració del primer eixample de la ciutat, el conegut com a barri de Santa Elena, així com els primers ponts moderns construïts per a la nova carretera Alcoi-Xàtiva-València. També resta impertorbable al pas del temps el *xalet* del mestre Espí, encara que el seu accés hui és completament diferent del que apareix a la imatge. La recuperació de la Gruta del Círculo Industrial també és destacable, tot i que l'adaptació als usos moderns ha desconfigurat la concepció inicial del mestre Cabrera i de Vicente Pascual. El Pont de Sant Jordi continua sent una de les obres públiques més ambiciosos del segle XX i va permetre l'expansió urbana de l'Alcoi contemporani i abandonar les estretors de la ciutat intramurs. Mentrestant, la Glorieta, encara que allunyada de l'esplendor romàntica del passat, continua sent el centre neuràlgic en dates determinades, mentre manté l'encís que li va atorgar l'autor de la seua reforma, l'arquitecte Vicente Pascual.

Pel que fa a l'inventari d'edificis desapareguts, la llista fa feredat: l'església parroquial barroca de Santa Maria, l'església gòtica de Sant Agustí, els xalets i l'hostatgeria de la Font Roja, la caserna militar d'Alçamora, l'ermita de Sant Roc, el quiosc modernista i l'antic Saló Rotonda, entre d'altres.

Encara que tan sols se n'han seleccionat tres fotografies, la «gran nevada de 1926» és possiblement un dels fets climàtics més retratats de la primera meitat del segle XX. Bona part de les dites imatges foren preses per Antonio Matarredona Sanchis durant els dies en què la ciutat es va veure col·lapsada i incomunicada per la copiosa nevada caiguda.

Aquest recull d'una cinquantena d'imatges, la major part de les quals són inèdites, és una ocasió excel·lent per acostar-nos a l'Alcoi del passat, valorar tot allò que hem perdut i prendre consciència de conservar el que encara ens queda.

Josep Lluís Santonja

Arxiu Municipal d'Alcoi

ALCOI INÉDIT 1863-1939

Textos de **Jorge Juan Tomás**

Es tracta, sens dubte, d'una de les primeres instantànies fotogràfiques conegudes d'Alcoi. Encara hi perduren restes de la bastimentada de fustes i travesses de la nova i flamant Casa Consistorial. En la plaça s'amunteguen diverses peces de carreus, restes del recent desmunt, que esperen una nova construcció. Diversos joves observen amb curiositat el fotògraf, situat en algun finestró de l'Hostal de la Viuda, mentre els majors raonen en el popular Cantó del Pinyó. Darrere d'ells, s'obri l'anomenat aleshores carrer del Mercat, i a un costat, enfront del nou Ajuntament, el solar on el mestre d'obres Rafael Masià Valor edificarà en 1864 l'edifici que encara perdura hui en dia. S'hi pot apreciar la negror de l'ombra en forma de piràmide truncada que marca la situació de les antigues llars. En el comercial carrer del Mercat es poden observar diverses atzembles nugades a les reixes de les cases, i els carros envelats que transportaven les mercaderies.

La fotografia ens trasllada a l'ambient d'eixe carrer (després rebatejat com a Polavieja) que fou romànticament descrit per Juan Gil-Albert: «...como las luces estaban apagadas, se recibía tan solo la claridad de la calle iluminada por unos colgantes focos de gas y que, sin llegar a dar color a la pieza, la mantenía en un claroscuro fotográfico hecho con toques blancos y negros y sazonado por una gradación exquisita de cambiantes grises que aleteaban...».

[Alcoi, Cantó del Pinyó]. Albúmina estereoscòpica sobre cartó, ca. 1863

Al novembre de 1835, Vicente Brutinel, fill d'un emigrant francès, va comprar a Francisco Merita un molí per a la fabricació de paper, un molí batà de quatre piles, i uns terrenys annexos a la partida del Salt. Va ser l'inici del complex paperer conegut com els Molins de Brutinel, el més important de la conca del Barxell a mitjan segle XIX i un dels més rellevants de la regió amb una renda anual estimada de 15.000 rals de billó.

Annex al complex fabril, Brutinel va iniciar també la construcció de la finca coneguda com l'Hort de Brutinel. D'estil eclèctic, en destaquen els jardins d'estil romàntic amb una gran quantitat de figures clàssiques. Les impressionants estructures metàl·liques, al més pur estil parisenc, conformen l'hivernacle i el gabiot. La finca està envoltada per una muralla d'estil medievalitzant, amb xicotetes torretes.

En la imatge s'aprecia una part de la muralla i les immenses estructures de l'hivernacle i el gabiot a mig concloure, en espera dels grans finestrals.

Entre 1917 i 1925 la societat paperera «Ivorra y Payá» va adquirir tot el conjunt d'edificis als hereus de Brutinel. En 1926 en va quedar un únic propietari, Francisco Payà Miralles, que en 1943 va tancar aquest complex fabril i va traslladar l'empresa a Mislata.

[Alcoi, Casa dels Brutinel]. Albúmina, ca. 1880

A causa de les freqüents revoltes obreres al llarg del segle XIX, culminades pels greus successos del *Petrólio* de juliol de 1873, es va decidir destinar a la nostra ciutat una guarnició militar de manera permanent per a mantenir l'ordre. Fins llavors s'havien utilitzat com a casernes provisionals de tropa edificis o locals municipals sense les condicions adequades. Per aquesta raó, al gener de 1874 es van adquirir uns terrenys a Camilo Pérez Llácer a la partida de Riquer, al costat de la nova carretera Xàtiva-Alacant i prop de l'ermita de Sant Roc, per a edificar un edifici militar de nova planta. Les obres havien de ser costejades mitjançant una emissió de 1.000 accions de 500 rals cadascuna, i que sufragaren majoritàriament fabricants i comerciants locals.

En aquestes obres es va utilitzar material de la pedrera de Sant Cristófol. L'autor del projecte va ser l'enginyer militar Francisco Rodríguez-Téllez Puigmoltó. La inauguració de la caserna es va fer coincidir amb la celebració de l'enllaç del rei Alfons XII amb María de las Mercedes d'Orleans, els dies 31 de gener i 1 i 2 de febrer de 1878.

Anys més tard, el gener de 1920, amb la finalitat d'ampliar la caserna es van permutar amb el Ministeri de Guerra els terrenys que ocupava l'ermita de Sant Roc per un solar prop del barranc de Soler, on es va edificar la nova ermita.

[Alcoi, Vista general de la caserna militar i l'ermita de Sant Roc]. Fotografia estereoscòpica. ca. 1890

La construcció del pont de Maria Cristina, entre els anys 1828 i 1837, va representar la primera gran obra pública d'Alcoi en el segle XIX i una millora important en les comunicacions de la població.

Les autoritats van decidir anomenar el pont amb el nom de l'esposa del rei Ferran VII, amb la pretensió de guanyar el favor de Maria Cristina per a aconseguir la subvenció sol·licitada en 1830 per a poder afrontar la tremenda despesa que representava l'obra, mig milió de pessetes de l'època. Aquesta quantitat havia sobrepassat el pressupost perquè el primer projecte va ser enderrocats per problemes estructurals, i va ser necessari realitzar-ne un de nou.

Format per set arcs, el central de mig punt i la resta apuntats, el pont té una alçària de 27,50 m sobre el riu Riquer o Barxell. En la seua fabricació es va usar material procedent de les pedreres del Salt i de Sant Cristófol. Originalment, la barana era de pedra amb tres volades a cada costat a manera de bancs per a descansar, però entrat el segle XX, van ser substituïdes per unes altres de ferro colat.

Si ens fixem en la imatge, just a l'entrada del pont, a banda i banda i mig enterat en el sòl, es pot distingir el cascavell d'un canó de ferro, usat a manera de piló davant dels fanals de gas amb la finalitat de protegir-los del gir dels carros quan creuaven el pont.

[Alcoi, Pont de Maria Cristina]. Albúmina, ca. 1890

El creixement econòmic que va viure Alcoi durant el segle XIX va promoure la millora de les seues vies de comunicació, imprescindibles per al transport de la seua producció fabril. Així, va sorgir la necessitat d'alçar ponts per a salvar la difícil orografia del terme.

Entre 1823 i 1838 es va construir el pont de Maria Cristina en la carretera de Madrid i, anys més tard, es van alçar els de Sant Roc (1861-1862) i Benissaidó (més conegut popularment com el de la Petxina, 1861-1863), a la carretera de Xàtiva. L'elevat cost d'aquests ponts va ser a càrrec de les arques municipals, la qual cosa va obligar el Consistori a endeutar-se. Per a sufragar en part aquesta despesa, s'hi va implantar una taxa, a manera de peatge, que havien de pagar tots els carros amb mercaderies que creuaven els ponts. Aquesta taxa la cobrava un empleat municipal, conegut com *consumer*, el qual, com si fóra un duaner, controlava l'entrada de vehicles en una garita situada al començament del pont, coneguda com la caseta del consumer. Lògicament, el pagament d'aquesta taxa requeia en les mateixes empreses fabrils, que contribuïen d'eixa manera al pagament d'unes obres públiques tan beneficioses per a aquestes. Aquesta pràctica es va mantenir fins a la fi del segle XIX.

[Alcoi, Caseta del consumer a l'antiga carretera de Madrid, abans del pont de Maria Cristina].

Fotografia estereoscòpica. E. Jordà Blanes, ca. 1890

En 1827, l'hisendat Jerónimo Silvestre va presentar al govern municipal una proposta de construir un pont de pedra, finançada per ell mateix, per a unir el barri de Sant Antoni o Buidaoli amb el camí de la Galera que conduïa a l'Horta Major. Amb això, a més, pretenia substituir l'antic pontó de fusta que desapareixia amb cada crescuda del riu Riquer. A canvi, va sol·licitar la concessió de la recollida de tot el fem que produïa l'escorxador municipal.

Després de revisar la proposta, la Corporació l'acceptà i li va atorgar la concessió de la dita recollida de fem, mentre Silvestre es fera càrrec de la construcció i manteniment del pont i de l'aqüeducte.

El pont constava d'una canal que transportava l'aigua per a les fàbriques situades a la part inferior de Buidaoli i d'un pontó de carreus amb un arc en forma d'el·lipse d'uns 13,60 m i d'una amplària de calçada de 1,60 m.

Al pont s'accedia des del barri de Buidaoli pel portal del mateix nom, una de les portes antigues del recinte emmurallat que es pot observar en la imatge.

[Alcoi, Pont de Buidaoli]. Fotografia estereoscòpica. E. Jordà Blanes, ca. 1890

Des del xicotet pont de Penàguila, construït en 1712, que creua les aigües del riu Molinar, s'accedeix al barri del Tossal. Una sèrie d'habitatges per a obrers que estan adossats al vessant acompanyen la costera que enllaça el centre urbà amb la carretera de la Marina, que condueix a Penàguila i la Vila Joiosa. Encara es poden observar diverses covetes excavades en la roca que servien d'habitacle o magatzem per als veïns més humils.

En la part alta del pujol, dominava l'enorme tàpia de l'estenedor de draps, propietat de la *Real Fabrica de Paños*, i que s'utilitzava per a l'assecatge de draps. Tapiat en tot el seu perímetre, l'estenedor estava empedrat i dividit en tandes o porcions per rasclets. En el centre del pati hi havia una torreta que servia per a la inspecció dels draps. Aquest estenedor va ser desmantellat a principis de la dècada de 1920 per a la construcció de la nova Escola Industrial.

En la part inferior de la imatge es pot observar una de les múltiples fàbriques situades al llarg de la conca del Molinar, i que tenia una roda hidràulica moguda per la força de l'aigua que li arribava gràcies als canals i conductes. El seu moviment produïa la força motriu necessària per al funcionament de la maquinària fabril.

[Alcoi, Barri del Tossal]. Albúmina, ca. 1890

En el que sembla ser un jornada festiva o dominical davall del pont del Maria Cristina, diversos cavallers, curiosament engalanats, intenten que pique algun peix. Al fons, darrere de l'arc de mig punt del pont, s'hi albira el complex d'edificis de l'*Empresa Alcoyana del Gas*, coneguda popularment com la *Caldera del Gas*, inaugurada multidinàriament a l'abril de 1877, però que darrere de quasi quatre dècades de funcionament va tancar definitivament en 1918.

A la riba del riu, després de l'escena de pesca, el Tint de Barceló aboca les seues aigües, ja utilitzades en el procés colorant, al cabal del riu.

A la vora del Riquer o Barxell van proliferar els tints, que van acabar donant nom a esta partida, i on van arribar a concentrar-se més de catorze establiments tintorers a mitjan segle XIX. Hi ha notícies que el primer tint, conegut com el *Tint de l'Ofici*, es remunta a 1400. El motiu d'aquesta concentració podia ser per la qualitat de l'aigua, perquè altres conques ja estaven molt explotades i resultaven insuficients per al procés de tintura.

[Alcoi, Homes pescant al riu Riquer]. Albúmina sobre cartó, ca. 1890

Sembla ser el final d'un llarg dia de mercat. El rellotge de la façana sud de la parròquia de Santa Maria indica les tres menys cinc de la vesprada. Aquest rellotge va ser adquirit en subhasta pública al juliol de 1859 per la quantitat de 11.490 rals al rellotger valencià Pedro Besses, en substitució d'un altre anterior que es trobava ja obsolet. La nova maquinària va ser titllada en el seu moment com a vertadera obra d'art, eixida de la fàbrica de Mr. Chauvinfrere a França.

A aquestes hores de la vesprada, les senyores ja havien «fet mercat» i els venedors i llauradors recollien la resta de les seues mercaderies. Encara romania davant l'Ajuntament la voluminosa balança de ferro amb la qual pesaven el gènere. Els fanals de gas ens permeten datar la fotografia.

Fins a mitjan segle XVIII l'actual plaça d'Espanya era tan sols un solar extramurs del recinte emmurallat medieval, situat enfront del convent agustiniana. Aleshores era conegut com el Pla de Sant Agustí o les Eres de Sant Agustí. La posterior expansió urbana cap al sud va atorgar a aquest punt una gran importància i va ser al llarg del XIX quan va adquirir la configuració actual, gràcies a la transformació de part del convent en Casa Consistorial.

La plaça ha conegut diverses denominacions: Sant Agustí, del Mercat, de la Constitució, de la República i des de 1939 l'actual d'Espanya.

[Alcoi, Plaça de la Constitució]. Fotografia estereoscòpica, ca. 1890

José Espí Ulrich va nèixer a Alcoi just a mitjan segle XIX, el 26 de desembre de 1849. Des de xicotet va mostrar interès per la música i va assistir a les classes de solfeig del mestre José Jordà Valor, que el va animar a traslladar-se a València per a ampliar els seus estudis musicals, vist el potencial del jove alumne.

Espí va desenvolupar una brillant carrera musical, encara que no massa prolixa perquè a València va casar amb Rafaela Pueyo, una dama de l'aristocràcia i de gran fortuna, que li va permetre mantenir una excel·lent posició econòmica. El mestre tornava regularment a la seua ciutat natal, on passava els estius. Per això i, atesa la seua elevada renda, es va fer construir a finals del segle XIX un palauet a la vora del barranc de Soler. *L'hôtel*, que va batejar amb el nom de Sant Rafael en honor de la seua esposa, era bastant freqüentat pel matrimoni i allí passaven llargs períodes.

Va ser ací on Espí va compodre, potser, el seu pasdoble més conegut, *Anselmo Aracil*, dedicat a l'empresari del qual era gran amic. A la mort d'Espí, el palauet va ser adquirit per Enrique Garcia Mataix, alcalde d'Alcoi a l'inici de la Segona República. Més tard, en 1935, va ser comprat per l'industrial Francisco Rodes, que va mudar l'entrada original per l'actual, que dona al carrer que porta el nom del compositor.

[Alcoi, Palauet del mestre Espí Ulrich]. Albúmina sobre cartó, ca. 1895

Carlos Laporta Roig va nèixer al carrer de Sant Joan el 3 de febrer de 1865. De família d'artistes i industrials, el seu pare, el fotògraf Isidro Laporta, el va introduir en el món de la fotografia. Pioner en la seua professió, la seua qualitat com a retratista el va portar a obtenir el títol de fotògraf de la Casa Reial en 1900, distinció que li donava dret a utilitzar l'escut d'armes de la corona en els *passepapouts* fotogràfics, factures i etiquetes. En morir la seua dona, es va traslladar a Ontinyent, on va obrir un altre gabinet fotogràfic. Anys més tard es va traslladar a Gandia amb la seua filla, on aquesta va continuar la professió paterna, després de morir Carlos en 1926.

En aquesta panoràmica d'Alcoi de finals del XIX, presa possiblement des dels jardins de l'Hospital Civil d'Oliver, Laporta mostra la silueta de la ciutat on les columnes de fum de les fàbriques manifesten el caràcter industrial de l'Alcoi d'aleshores. Destaca a la dreta l'enorme edifici de la Casa de Beneficència, obra de l'arquitecte Moltó Valor, inaugurat en 1887. També destaca, a l'actual plaça del Pintor Gisbert (el popular *Parterre*), la ximenera de l'antiga Cotonera del barri del Pla, que va iniciar la seua activitat a mitjan segle XIX després de la urbanització d'aquest barri. En l'última dècada d'eixe segle, la Cotonera es va transformar en fàbrica de draps i anys després en la fàbrica de barrets de Pérez Barceló.

[Vista panoràmica d'Alcoi]. Carlos Laporta. ca. 1895

Al'altura de la plaça de *San Cristóbal* d'aleshores desfilava la Glòria. Les comparses del bàndol cristià, al costat del Sergent Major, eren animats per la multitud que, més que esperar el seu pas, semblava acompanyar els gloriers en el seu recorregut.

La Glòria significa a Alcoi la proclamació de la seua Festa i se celebra des de mitjan segle XIX. En aquelles dates la desfilada arrancava al primer toc de glòria, a les deu del matí del Dissabte Sant. Així s'anunciava alhora l'alegria de la Pasqua de Resurrecció del Nostre Senyor i la proximitat de les desitjades festes. Aleshores, el càrrec de glorier era exercit pel sergent de cada filà. Va ser en 1917 quan la Glòria es va traslladar al Diumenge de Resurrecció per a donar-li major solemnitat.

S'observa en la fotografia l'antic emplaçament de la Font de l'Estrela. En 1850, la *Plaza Nueva* d'aleshores s'obria, pel portal de Madrid, al pont Nou o de Maria Cristina. El ràpid creixement urbà de la zona necessitava un punt d'aigua pròxim. Aleshores, l'arquitecte municipal Francisco Carbonell va projectar una font amb només tres canelles (per a estalviar aigua) i forma d'obelisc, amb jaspi de les muntanyes d'Albaida i l'Alberri i acabats de marbre blanc i bronze. Aprovat el projecte per l'Acadèmia de Sant Carles de València i amb un cost total de 8.200 rals, la font va ser inaugurada el 20 d'abril de 1850.

Alcoy. Fiestas de Abril. Entrada de Moros. Targeta postal, ca. 1895

El Círculo Industrial va sorgir en 1868 gràcies a la important consolidació burgesa local. La seua seu està ubicada a l'edifici número 19 del carrer de Sant Nicolau. La construcció i decoració d'aquest, mescla de diferents corrents modernistes (*Art Nouveau* i estil vienés *Sezession*), va patir diverses reformes a llarg dels anys.

En 1893, una sèrie d'artistes locals (l'arquitecte Vicente Pascual, els pintors Fernando Cabrera i Adolfo Morrió, i el fuster Miguel Julià) van col·laborar en el projecte de l'arquitecte Timoteo Briet per a construir un ampli saló de banquets i celebracions als jardins que el Círculo posseeix a esquenes de l'edifici principal. Aquest saló va rebre per la seua aparença el nom de *Salón Rotonda*. Sobre una estructura de fusta de mobla de planta decagonal, i amb un diàmetre de 22 m, l'enorme cúpula del *Rotonda* semblava un para-sol xinès del més pur estil orientalista, gràcies a la decoració del pintor Morrió, que havia dibuixat un enorme drac roig. Del centre de la cúpula se suspenia un gran llum de ferro, actualment al vestíbul de l'Ajuntament d'Alcoi.

Malauradament, l'estructura de fusta va envellir malament i, a la fi de la dècada de 1940, van començar a detectar-se defectes en l'estructura i corcó, per la qual cosa es va decidir la seua reforma integral. L'actual disseny del saló és obra dels arquitectes Roc Monllor, Joaquín Aracil i José Cortés.

[Alcoi, *Salón Rotonda* del Círculo Industrial]. Fotografía estereoscòpica, ca. 1900

Exemple de l'exotisme de l'*Art Nouveau* va ser la decoració que el pintor Fernando Cabrera va realitzar per a la coneguda Gruta del Círculo Industrial. Va ser construïda en 1896 segons projecte dels arquitectes Vicente Pascual i Timoteo Briet. La Gruta recrea l'ambient d'una caverna, on estalactites i estalagmites d'estuc es fonen i oculten les pilastres que sostenen el Saló Rotonda.

La fotografia de Palomera mostra aquella primitiva Gruta, on, a mitja llum, multitud d'arrels serpentejaven en la roca a la recerca d'aigua. En contrast, un exterior figurat, il·luminat i amb abundant vegetació, generava un ambient bucòlic. La Gruta disposava, a més, d'una font i un llac artificial.

Aquest local era freqüentat per la burgesia alcoiana per a les seues tertúlies i cafés. A més va ser escenari d'una gran quantitat de festes i balls.

Caigut en desús amb el temps, el local va ser reutilitzat per a la mítica discoteca Casablanca en les dècades de 1970 i 1980. En 2005 va ser restaurat completament i en l'actualitat alberga el restaurant La Gruta.

Encara que no s'ha aconseguit recuperar aquell ambient idíl·lic de principis del segle XX, es manté la decoració que li va donar nom.

[Alcoi, Gruta del Círculo Industrial]. Francisco Palomera, ca. 1910

Al novembre de 1898 es van instal·lar els primers punts d'enllumenat elèctric a Alcoi. Quatre potents focus elèctrics d'arc voltaic es van col·locar al carrer de Polavieja, uns altres dos enfront de la façana de l'Ajuntament i un més enfront del Círculo Industrial, al carrer de Sant Nicolau.

Fins llavors, l'enllumenat públic de la població depenia únicament del gas per incandescència. Durant deu anys, gas i electricitat van conviure a la ciutat fins que en 1908 tota la xarxa pública d'enllumenat va passar a ser elèctrica. No obstant això, el consum de gas es va mantenir encara una dècada més, principalment per particulars, fins que en 1918, amb la gran crisi del carbó, es va produir el tancament definitiu de l'Empresa Alcoyana del Gas i la desaparició definitiva d'aquest sistema d'enllumenat.

Per tant, van ser Polavieja i la seua prolongació de Sant Llorenç els primers carrers que posseïren llum elèctrica. Cal recordar que fins a mitjan segle XX Sant Llorenç corresponia només al tram curt situat entre els carrers de Sant Francesc i de Sant Josep, i començava on encara podem observar el taulell ceràmic del sant.

La fotografia retrata el comercial carrer de Sant Llorenç amb el sistema d'enllumenat mixt (els focus d'arc voltaic i els fanals de gas encara vigents) i, en primera pla, el comerç de teixits de Gonzalo Morató.

Alcoy. Calle de San Lorenzo. Targeta postal, ca. 1900

A la Rambla Baixa, Salvador Garcia Botí, més conegut popularment com *Escaló*, va iniciar en la segona meitat del segle XIX la fabricació i compravenda de draps, llanes i altres teixits. A partir de 1900, els seus fills, amb la raó social «Hijos de Salvador García», es van especialitzar en la fabricació de draps i van ser en la seua època l'única indústria tèxtil alcoiana que disposava de tots els processos de fabricació de draps: tintura, borra, cardatge, filatura, tissatge, repassat, perxat i acabat.

Situada a la riba dreta del Serpis, la fàbrica disposava de dos accessos per a travessar el riu. En la imatge, la fàbrica i l'anomenat «pont de la màquina d'Escaló», que constava de dos pilars d'obra i una passarel·la que descansava sobre dues bigues de ferro. L'altre accés era el pont per a arribar als assecadors, construït anys abans per Rigoberto Albors.

En aquells anys l'empresa dels *Escaló* va aconseguir uns grans beneficis i arribà a facturar fins a 12.500.000 de pessetes anuals. El poder econòmic de la família, una de les grans fortunes alcoianes del moment, va quedar plasmat en construccions com la del magnífic edifici que Enrique Garcia va encarregar a l'arquitecte Vicente Pascual com a habitatge particular, popularment conegut com la *Casa d'Escaló* i que hui en dia alberga el Conservatori Municipal de Música i Dansa.

[Alcoi, Fàbrica d'Escaló]. Fotografia estereoscòpica, ca. 1900

Vista del pont de Maria Cristina a principis del segle xx. El desenvolupament urbanístic d'Alcoi a mitjan segle XIX havia impulsat la urbanització de la partida del Pla i va donar origen al barri de Santa Elena, primer eixample modern de la ciutat. Aquest nou espai urbà comunicava el centre amb aquest pont dins del nou projecte de carretera entre Alacant i València. Encara que es van construir edificis principalment per a la burgesia al llarg de l'àmplia avinguda, la majoria dels solars d'aquest eixample van ser ocupats per edificis fabrils, com la fàbrica de teixits de Modesto Payà, al final del carrer de Santa Elena (actual avinguda del País Valencià).

En la imatge s'aprecia, en primer terme i separats per la conca del riu, dos importants conjunts fabrils. A la dreta apareixen els diferents edificis que es van construir en 1877 per a la fabricació del gas necessari per a l'enllumenat de la ciutat. Davant, la fàbrica coneguda com dels *Pascualets*, en referència a Luis Pascual i família, fabricants de draps des de, almenys, 1833. Aquesta fàbrica funcionava gràcies a l'energia hidràulica proporcionada per les aigües del riu Barxell. Va pertànyer a la família Pascual fins l'any 1902, quan va ser adquirida per Eduardo Pla, qui hi va continuar fabricant filats i teixits durant quasi mig segle més. Posteriorment, l'abandó de l'edifici va conduir a la seua deterioració i demolició fa uns anys.

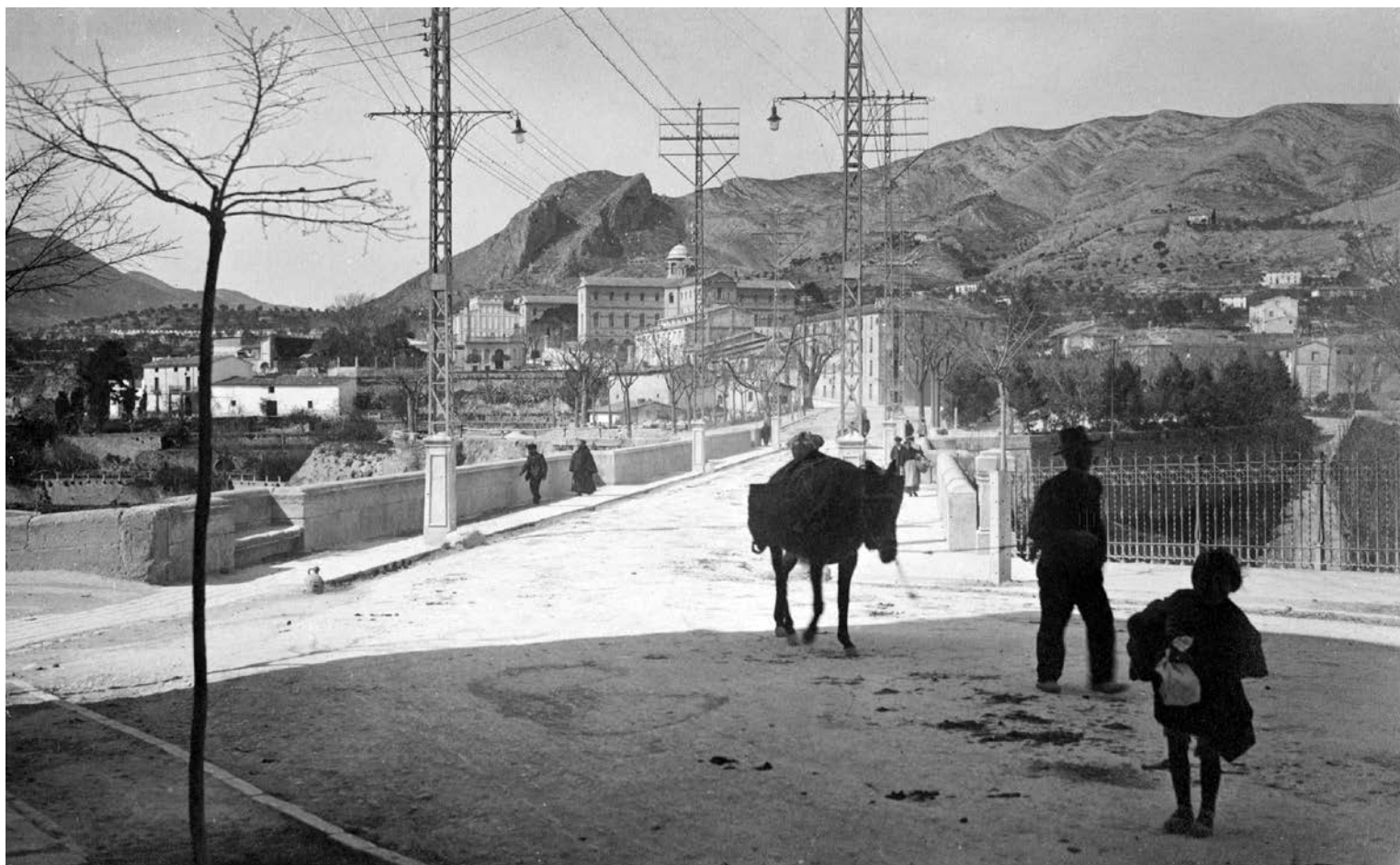

[Alcoi, vista panoràmica des de la Beniata]. Albúmina, ca. 1900

Hi arribava l'electricitat. Encara que va ser Rigoberto Albors Monllor, gerent de l'*Empresa Alcoyana del Gas*, el primer a proposar en 1890 la transformació de l'enllumenat públic de gas per elèctric, no va ser fins a 1894 quan es va iniciar la producció elèctrica gràcies a la instal·lació per part de l'empresari Luis Rico de les primeres màquines dinamoelèctriques a la fàbrica situada en la illa que després ocuparia la seu de *Papeleras Reunidas*. Va nèixer així l'empresa *La Electricista Alcoyana*. La primera prova de subministrament elèctric va consistir en un cable tirat des del carrer de Sant Jordi fins a la plaça de la Constitució per a subministrar fluid elèctric a particulars.

L'any següent, en 1895, l'*Empresa Alcoyana del Gas*, titular del contracte d'enllumenat públic per gas amb l'Ajuntament, va rebre el permís per a la producció d'electricitat. Però el contracte no afectava les dependències municipals i, per això, al gener de 1895 es van instal·lar a l'Hospital Civil d'Oliver els primers llums d'incandescència de 10 bugies. Des de llavors, i progressivament, les dues empreses elèctriques van transformar l'enllumenat de la ciutat fins que en 1908 tot ell era elèctric. No obstant això, fins a 1918 encara es va mantenir en alguna casa particular la il·luminació de gas.

Els fanals de gas van donar pas a pals de fusta embreats per a l'estesa dels cables i, més tard, amb l'augment del cablejat, a enormes torres metàl·liques.

[Alcoi, Pont de Maria Cristina, amb la nova instal·lació elèctrica]. Targeta postal, ca. 1900

A principis de gener de 1904, la Comissió Municipal de Festes va aprovar la creació d'un batalló infantil perquè participara en les pròximes Festes en honor de Sant Jordi amb parades i desfilades de caràcter paramilitar.

L'agrupació infantil, batejada amb el nom de *Batallón Infantil San Jorge n.º 23*, estava comandada per un tinent coronel, dos comandants, cinc capitans, tretze oficials subalterns i un mèdic capità, i composta per quatre companyies de tres seccions cadascuna, esquadra de gastadors, banda de cornetes i de tambors, secció d'escorta de bandera, secció de sanitat amb farmaciola, i quatre lliteres i un carro. En total unes 370 places, cinc de les quals a cavall. Per a ingressar en el batalló calia abonar una quota de 5 pessetes i fer-se càrrec del cost de l'uniforme, encara que es van reservar 50 places gratuïtes a discreció de l'Ajuntament.

Laporta va captar el moment en què el Batalló al complet formava davant la seua càmera al Terrer (l'actual plaça d'Emili Sala). Aquell any de 1904, el Batalló va desfilat la vesprada del 21 d'abril amb una parada militar a la plaça de la Constitució (l'actual plaça d'Espanya) i també va participar en l'acte de la retreta.

El batalló va continuar prenent part en les festes jordanes durant alguns anys fins que, a poc a poc, va perdre interès i va ser dissolt.

[Alcoi, Batalló Infantil *San Jorge*]. Carlos Laporta, 1904

Abril de 1904. Engalanats els balcons de la plaça de la Constitució (actual plaça d'Espanya) amb els nous cobertors de creu grega vermellona, era rebuda pel públic l'entrada del Capità moro. Sota cada fanal de gas, penjava un penó amb el blasó de la ciutat i, a manera d'enramada, uns fanalets de colors. El seguici que acompanyava eixe any el capità de la filà Chano, de gran vistositat i aplaudit per tots, establia les bases per al disseny de futurs «boatos».

El capità havia d'haver sigut Antonio Espinós Jordá, més conegut com *Toni el Rei*, que ja havia exercit el càrrec d'alferes l'any anterior, amb un recordat disseny del pintor Francisco Laporta Valor. Però sembla ser que Espinós, persona de fort caràcter i tracte difícil, va tenir una baralla amb un capellà i després de penedir-se públicament va patir la penitència de no poder eixir ni ostentar el càrrec en Festes. Per aquesta raó el capità Chano va ser Enrique Carbonell Antolí.

Quasi en el mateix moment en què Laporta fotografiava l'Entrada del capità moro, en el veí carrer de Sant Maure, un treballador enfurit pel seu acomiadament assassinava de quatre trets Antonio Sempere Valor, encarregat de la fàbrica «Hijos de Juan Soler», en el seu domicili a l'hora de dinar.

[Alcoi, Entrada de moros]. Albúmina sobre cartó. Carlos Laporta, 1904

En 1828, l'arquitecte Juan Carbonell va redactar, juntament amb el projecte del pont de Maria Cristina, el d'una placeta de forma el·líptica per unir aquest pont amb el Camí Reial de Madrid. Així es facilitava el pas dels carruatges i, a més,aprofitaria de zona d'esplai per a la població, motiu pel qual va disposar també la col·locació de bancs, una font i arbratge.

Encara que l'anomenaren Passeig del Pont de Maria Cristina, prompte va canviar el nom per l'actual Passeig de Cervantes.

En 1905, amb motiu del tercer centenari de la publicació d'*El Quixot*, la intel·lectualitat local va impulsar un monument en honor de Cervantes. Amb projecte de l'arquitecte Vicente Pascual, el bust realitzat per Fernando Cabrera Cantó va ser fos amb bronze als tallers d'Antonio Botella, autor, entre altres treballs, dels polits de la «Casa del Pavo» i de les plaques que hi havia a l'inici del Viaducte de Canalejas.

El monument va ser inaugurat el 7 de maig de 1905. En l'acte, presidit per l'alcalde Santiago Reig, es va celebrar una missa, seguida d'un concert a càrrec de la banda del Regiment d'Infanteria i de la Corporació Musical Primitiva, i desfilada militar del mateix Regiment. Eixa mateixa nit, en el Teatre Calderón van sonar peces de Weber, Mendelssohn, Massenet i Wagner, i la recaptació d'aquest concert va servir per a sufragar aquest monument.

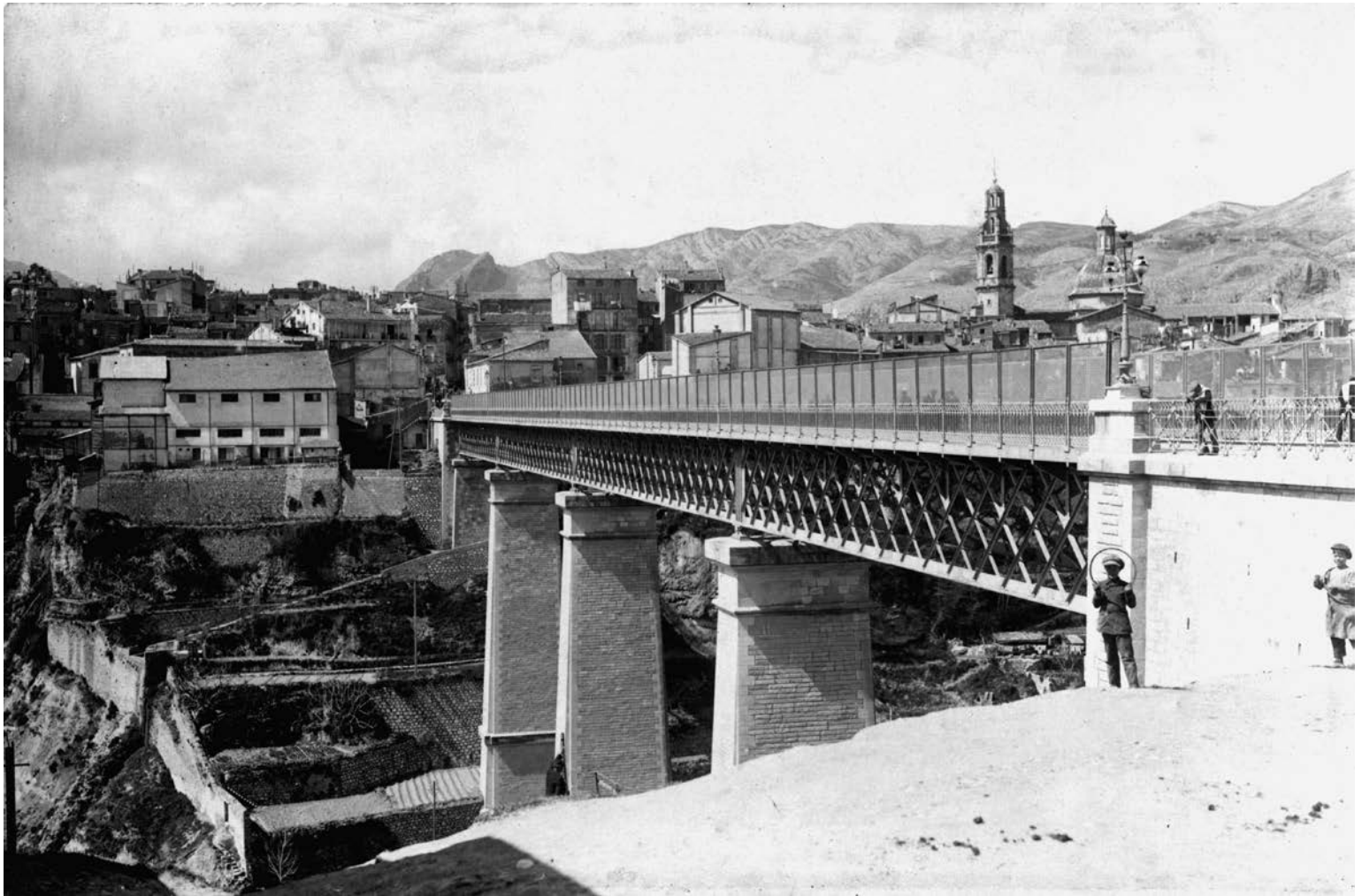

[Alcoi, Monument a Cervantes]. Targeta postal, ca. 1905

Amb la finalitat de salvar l'accidentada orografia que representava el barranc del Molinar i accedir així més fàcilment a la carretera de Callosa d'En Sarrià, es va alçar a principis del segle XX una de les obres més rellevants de l'enginyeria espanyola de l'època, el Viaducte de Canalejas.

El projecte va ser encarregat en 1898 a l'enginyer de camins Próspero Lafarga, i construït entre 1901 i 1907. La seua estructura metàl·lica, de 162 m, se sustenta sobre dos estreps i tres piles. La longitud total, incloent-hi les avingudes d'entrada, és de quasi 200 m, amb una amplària entre baranes d'uns 7 m i una alçària màxima sobre el fons del llit fluvial de 54 m. La part metàl·lica, que va consumir 352 tones, va ser construïda per la companyia asturiana Duro Felguera, i en el seu muntatge va col·laborar l'empresa alcoiana Rodes Hermanos. En la seua construcció també va treballar l'enginyer alcoià Enrique Vilaplana Julià. El pressupost de l'obra va ascendir a 635.780 pessetes.

El Viaducte va ser inaugurat el 14 de febrer de 1907 davant unes 20.000 persones. A l'acte van assistir diputats i senadors que van acompanyar José Canalejas Méndez, aleshores president del Congrés dels Diputats, de qui va prendre nom l'obra com a agraïment de la ciutat per les seues gestions.

[Alcoi, Viaducte de Canalejas]. Targeta postal, ca. 1907

Després de les terribles epidèmies de pesta que van assolar el Regne de València entre 1489 i 1547, els alcoians, en agraïment a la intercessió de sant Roc com a advocat contra la malaltia, van edificar en 1549 la primera ermita dedicada al sant. Aquesta primitiva capella estava situada en l'actual carrer d'Onofre Jordà. Anys més tard, el 2 d'abril de 1600 sant Roc va ser, a més, proclamat patró protector de la vila contra la pesta.

Un segle després, en 1708, Alcoi va patir el setge de les tropes borbòniques en plena Guerra de Successió, i l'ermita va restar en ruïna. Després de demolir-la, es va decidir alçar-ne una nova més ben situada i més àmplia. Emplaçada a l'eixida de la partida de Tints, al costat del Camí Reial de Madrid, va ser beneïda la seua primera pedra el 15 de març de 1715 pel doctor Felip Margarit, capellà ecònom de la parròquia de Santa Maria, i inaugurada el 10 d'agost de 1731 pel doctor Nicolau Colomer, vicari de la dita parròquia.

Durant dos segles aquesta ermita va romandre oberta en el mateix lloc fins que en 1920, el Regiment d'Infanteria necessitava més terrenys per ampliar la seua caserna, per la qual cosa la ciutat va permutar l'ermita per uns solars a l'altre costat del barranc de Soler, on es va alçar la nova, en el lloc que hui ocupa l'església parroquial de Sant Roc i Sant Sebastià.

[Alcoi, Ermita de Sant Roc]. Albúmina, 1908

Andrés Fabert, fotògraf i editor establert a València, va publicar des de 1909 una gran quantitat de targetes postals de localitats de València i Múrcia. Va ser el primer editor d'aquesta zona a realitzar les targetes postals fotogràfiques o brillants amb acabat en gelatinobromur, de major qualitat i més cares que les anteriors fototípies. Eixe mateix any de 1909 va fotografiar i editar una sèrie de targetes postals de gran qualitat de vistes d'Alcoi, entre les quals hi ha la titulada *Puente del desmonte*.

Entre els xicotets ponts que permetien salvar els rius per accedir a les fàbriques, Fabert va fotografiar a la partida de Tints el conegut com a pont de l'Hort de Sant Jordi, que el fotògraf va retolar com a *Puente del desmonte*. Construït en el segle XIX per a ús particular, aquest pont facilitava l'accés al Tint d'Espí, a la vora del Riquer.

Alcoy-553-Puente del desmante [Pont de l'Hort de Sant Jordi]. Targeta postal. Andrés Fabert, 1909

13 de febrer de 1910. La notícia del nomenament per part del rei Alfons XIII de José Canalejas, diputat a Corts per Alcoi, com a president del Consell de Ministres, va provocar una manifestació de goig a la ciutat. Conten les cròniques del moment que prop de 5.000 persones es concentraren a la plaça de la Constitució per a celebrar-ho. Una comissió municipal va presidir l'acte, acompanyada dels representants de les més significatives entitats locals, amb els seus respectius estandards, i les bandes de música.

L'afecte del poble d'Alcoi per Canalejas venia ja d'abans. Gallec de naixement i advocat de professió, va fer carrera política en el Partit Liberal de Mateo Sagasta. Va ser diputat a Corts per Alcoi des de 1891 fins a la seua mort en 1912, i va ocupar diverses carteres ministerials. Va mantenir una gran relació amb la nostra ciutat gràcies a la seua amistat amb diferents prohoms, especialment amb Carlos Pérez Barceló, al palauet del qual solia allotjar-se en les seues visites a la ciutat (avui Centre El Teix).

Com a diputat per Alcoi, Canalejas va ser l'artífex de la construcció del viaducte que porta el seu nom i va promoure el projecte de ferrocarril Alcoi-Alacant. Tot això li ho va reconèixer Alcoi nomenant-lo Fill Adoptiu en 1898.

Dos anys després de ser nomenat president va ser assassinat a la Puerta del Sol de Madrid.

Alcoy [Concentració per a celebrar el nomenament de Canalejas com a cap del govern].

Targeta postal. Enrique Garcia, 1910

En 1910 corresponia a la filà Marrakesch exercir per primera vegada la capitania mora, càrrec que va representar Enrique Casasempere Satorre. Una comissió de la filà, composta per Leopoldo Terol, Enrique Casasempere, el músic Gonzalo Barra-china i el poeta José Abad Carbonell es van desplaçar fins a Orà per a contractar camells, cavalls i ruquets moruns per al «boato» del capità.

El 17 d'abril arribaven a la nostra ciutat els camells i ruquets, acompanyats de tres pastors algerians. Els periòdics de l'època detallen la gran expectació que va crear aquesta expedició.

La brillantor de la capitania en l'entrada mora d'aquell any va fer que es recorde 1910 com l'Any dels Marrakesch. Un d'aquells pastors algerians va realitzar a més l'Estafeta a cavall d'un coratjós corser negre.

En la fotografia, presa al Molinar des de la Màquina de Raduán, desfilen per davant del Racó Caseta Carbonell la comitiva formada pels comissionats (a lloms dels quatre camells), els ruquets guiats pels pastors algerians i una multitud de curiosos que els acompanyen, possiblement en un «*ensayo*» previ a l'Entrada mora. A l'esquerra, la Màquina de Pérez o fàbrica d'Oreja.

[Alcoi, Pas dels camells i ruquets algerians pel Molinar]. Fotografia estereoscòpica. E. Jordà Blanes, 1910

23 d'abril de 1910. Francisco Laporta Boronat porta la bandera com a Alferes cristià per la filà Gusmans, l'acompanya mossén Torregrossa pel carrer homònim. Davall dels cobertors que engalanaven el carrer, estava el conegut basar La Pastoreta, amb la seua simpàtica figura pastoral a la porta.

Laporta va ser un important industrial paperer, i les seues fàbriques elaboraven marques de paper de fumar tan conegudes com *Blanco y Negro*, *Sol y Sombra*, *El Automóvil*, etc. A més, va ser un important mecenes per a la promoció local de l'esport, i així va adquirir uns terrenys a la zona del Collao que va cedir gratuïtament per a practicar un esport que creixia en popularitat, el futbol. Per tota aquesta tasca l'Ajuntament li va posar el seu nom al Poliesportiu municipal.

La seua condició d'empresari i fervent catòlic provocaren, no obstant això, la seua detenció i posterior assassinat al costat d'uns altres huit malaurats alcoians la nit del 23 de febrer de 1937 al Círculo Industrial, quan tenia 50 anys.

[Alcoi, L'alferes Francisco Laporta Boronat passant pel carrer de Mossén Torrgrossa]. Targeta postal, 1910

El brollador del Molinar ha sigut el principal subministrador d'aigua tant per a la indústria, com per a la població i el regadiu d'Alcoi. Des d'antic l'aigua brollava a cel obert, i el naixement tan sols estava protegit per una tàpia de maçoneria i una barana de ferro. Cavanilles ens el descriu com era quan va visitar Alcoi a finals del segle XVIII: «En su origen forma un círculo de 40 palmos de diámetro cercado de pared, brota sin herbor ni estrépito en un fondo horizontal cubierto de arena blanquecina con cantitos y chinas donde nadan pececillos, y es tan copiosa, que ella sola forma un río, que precipitándose por el barranco de su nombre mueve doce molinos papeleros, siete harineros y trece batanes, hasta que junto al puente de Benilloba entra en el río de Alcoy».

Durant eixe mateix segle es van realitzar importants obres de canalització i conducció fins a les fàbriques més pròximes, conduccions que van ser millorades i ampliades en 1848 per a l'ús de la població, amb la construcció d'un partidor d'aigües a la zona que hui porta el nom de Partidor.

En 1912, sent alcalde Vicente Pascual, es va decidir cobrir el brollador amb una artística cúpula de taulells o tesselles policromades, obra de l'enginyer José Abad Carbonell i inspirada en la tècnica del trencadís de Gaudí.

[Alcoi, Grup en el brollador del Molinar]. Albúmina estereoscòpica. E. Jordà Blanes, 1910

Banda de cornetes i tambors del Regiment d'Infanteria *Vizcaya* núm. 51 durant unes maniobres militars en la primera dècada del segle XX, a l'esplanada situada darrere de l'Hospital Civil d'Oliver.

Creat per Reial Decret el 27 de juliol de 1877, el Regiment *Vizcaya* núm. 51 va ser destinat a la plaça d'Alcoi en 1903.

En 1931, en ser proclamada la Segona República, el *Vizcaya* es va fusionar amb el Regiment *España* núm. 46 i va passar a denominar-se Regiment d'Infanteria *Vizcaya* núm. 38, fins a la seua dissolució després de la rebel·lió militar de juliol de 1936. Acabada la guerra, va adoptar definitivament en 1943 el nom de Regiment d'Infanteria *Vizcaya* núm. 21.

En la història del Regiment destaca la seua actuació en les campanyes de Melilla (1893) i Cuba (1895-1898), quan encara tenia la seua caserna a València, i la campanya del Marroc de 1924, on tropa i oficials, ja residint a Alcoi, van protagonitzar alguns dels episodis més heroics de la Infanteria espanyola, com les accions de Tisgrirín, Xentafa, Loma Verde i Solano (on un centenar d'homes van defensar aquesta plaça durant onze dies fins a ser aniquilats).

[Alcoi, Banda de cornetes i tambors del Regiment Vizcaya]. Targeta postal, ca. 1910

Des que en 1653 el paborde Antoni Bonaventura Guerau trobara la imatge de la Immaculada Concepció en els lliris miraculosos del Carrascal, hi ha constància de la construcció de tres ermites al paratge de la Font Roja.

La primera ermita, de 1663, va ser substituïda per una nova a causa del seu estat ruïnós en 1744. De nou, en 1884, el santuari estava en molt mal estat i la Corporació municipal va aprovar, amb projecte de l'arquitecte municipal José Moltó Valor, la seua reforma i la construcció d'una carretera d'accés des d'Alcoi. A més, es va crear una Junta de reconstrucció amb la finalitat de promoure i recaptar donatius.

A l'acte de col·locació de la primera pedra, al juny de 1886, no va poder assistir l'arquitecte Moltó Valor, mort un mes abans. La direcció d'obra va passar al mestre d'obres Rafael Masià Valor. La façana i el campanar, de carreus blancs, van ser tallats pel taller de marbristes «Santiago Masià y Hermanos» en 1888. Es van fondre tres campanes, beneïdes amb els noms de sant Miquel, Mare de Déu dels Dolors i Jesús del Miracle, i sufragades pel fabricant tèxtil Miguel Payà Pascual. El nou temple es va inaugurar el 14 de juny de 1891.

Al costat del nou santuari va romandre l'antiga hostatgeria i la casa de l'ermità. L'hostatgeria era molt freqüentada pel veïnat d'Alcoi quan arribava el bon temps i pujaven al paratge per a gaudir d'uns dies de vacances.

[Alcoi. Santuari de la Font Roja, hostatgeria i casa de l'ermità]. *Palacio y Cía.*, ca. 1910

Amb la inauguració del pont de Maria Cristina en 1838 calia connectar aquest pont nou amb el centre de la ciutat, i a més solucionar la manca de solars que patia la ciutat pel ràpid creixement de la població. En 1844 es va aprovar el projecte per a unir l'entrada del pont amb el Portal de Madrid, situat a l'altura de l'actual Parterre i que tancava aleshores la població.

Un dels problemes principals per a la urbanització d'aquesta zona era el gran desnivell que presentava el barranc de Na Lloba que, aleshores, arribava fins a la costera del Gurugú. Per anivellar el carrer calia realitzar nombrosos desmunts de terreny i terraplenar el barranc.

El nou carrer de Santa Elena començava a la plaça de *San Cristóbal*, on es trobava l'Hostal Nou (solar després aprofitat per a construir la sucursal del Banc d'Espanya, actual Casa de Cultura), que encara es pot veure al fons de la fotografia. Baixant cap al pont i en el lloc que abans era una part del barranc, es va projectar en 1872 l'actual Parterre, d'estil anglès, un espai cedit per Rigoberto Albors per a gaudi públic.

Aquest carrer de Santa Elena va concentrar una bona part de la burgesia i activitat industrial de l'Alcoi de la segona meitat del XIX.

Al llarg dels anys aquesta avinguda ha rebut diferents denominacions: Santa Elena, Anselmo Aracil, Laporta, Generalísimo i, actualment, País Valencià.

[Alcoi, Antic carrer d'Anselmo Aracil]. Targeta postal, ca. 1910

Dins del corrent catòlic que va iniciar el papa Lleó XIII amb la seua famosa encíclica *Rerum Novarum* sobre la problemàtica social de la classe obrera i la creació dels Cercles Catòlics d'Obrers, es va fundar a Alcoi en 1884 el Patronat de la Joven-tut Obrera tot seguint el model del que hi havia a València. La seua funció primordial era impartir formació cristiana a les desenes de fills d'obers o joves treballadors que es trobaven en una situació social precària i sense estudis.

El Patronat, fundat per Joaquín Martí Pascual i Francisco Moltó Molina, va tenir una acollida extraordinària a Alcoi. Desenes de joves, molts d'ells encara xiquets, després de complir la seua jornada laboral acudien diàriament als locals habilitats del Patronat per a rebre formació. Aquests joves eren coneguts com *Els xicons del Patronat*. A més de formació acadèmica i pedagògica, gaudien d'un campament d'estiu i d'excursions freqüents als paratges naturals dels voltants.

Però, sens dubte, la figura principal del Patronat és la del prevere alcoià Josep Jordà Cantó, conegut popularment com *Mossén Josep*, que va dedicar la seua vida al desenvolupament d'aquesta institució.

En la imatge captada per Carlos Laporta podem veure *Mossén Josep* en la part superior del grup de membres i alumnes del Patronat, en l'escala que donava accés per darrere als locals del Patronat del carrer de Santa Marta (actual El Camí), i que hui ocupa el Col·legi Salesià Sant Vicent Ferrer.

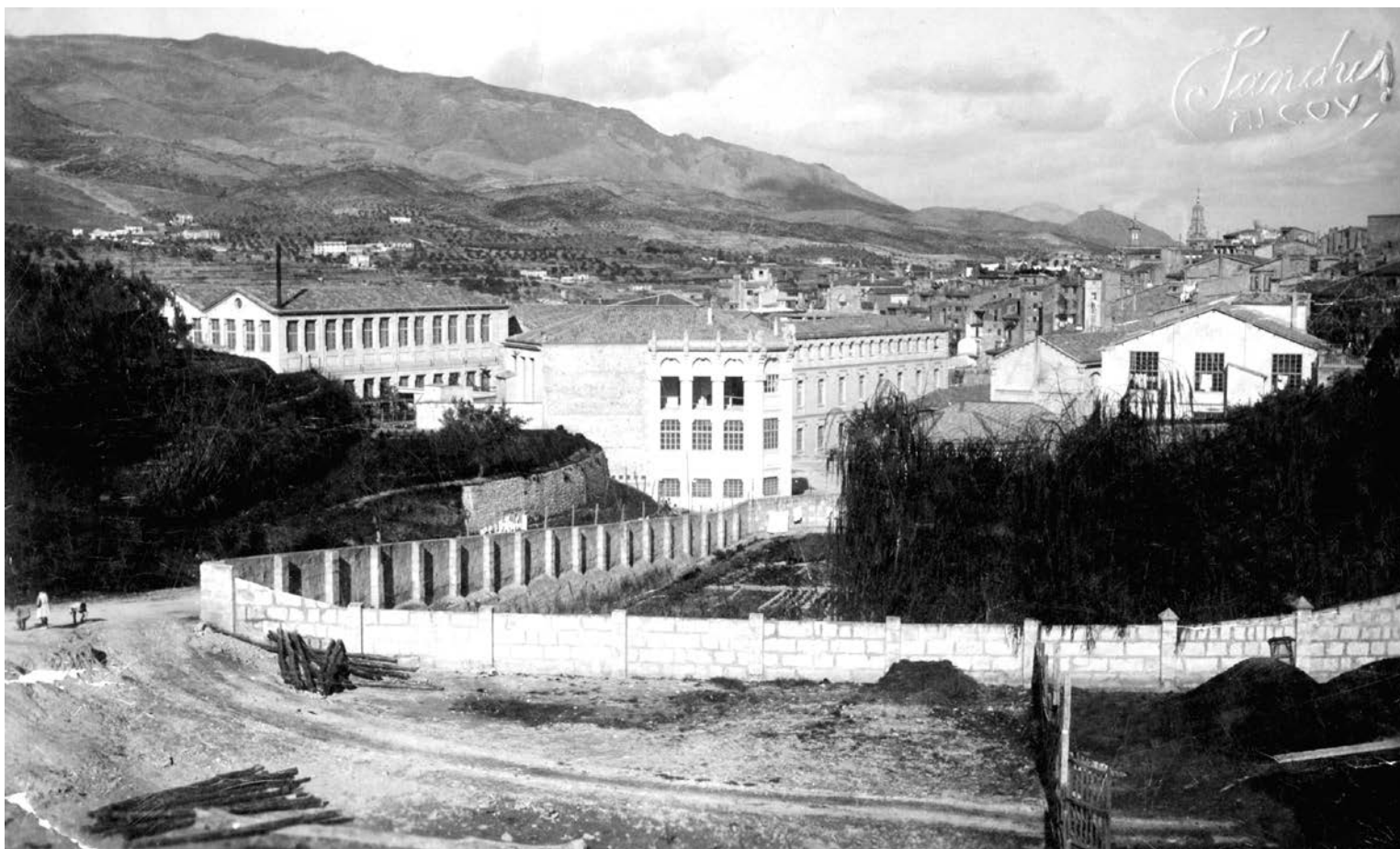

[Alcoi, Mossén Josep i membres del Patronat de la Joventut Obrera]. Carlos Laporta, ca. 1920

A finals del segle XIX, el Patronat de la Joventut Obrera atenia més de 600 joves, a pesar de l'espai tan reduït de la seua seu, una planta baixa del número 54 del carrer de la Casa Blanca que tenia llogada. No obstant això, la poetessa i patrícia alcoiana Maria del Milagro Jordà Puigmoltó va deixar en llegat una casa i terrenys al carrer de Santa Marta (actual El Camí) per a «una institució religiosa docent». Gràcies a la intercessió del rector de Sant Maure i Sant Francesc, aquest llegat va ser cedit al Patronat, i així l'1 de gener de 1901, a mitjanit i primera hora del nou segle va ser inaugurada la nova seu.

Prompte s'hi van emprendre obres de millora: un gran saló per al Patronat, un altre per a escoles, menjador escolar, un saló-teatre, un oratori i una habitació per a mossén Josep. A més, la finca disposava d'amplis patis tancats i horts.

En la fotografia es pot veure l'hort del Patronat, en els terrenys que hui ocupa el popular *Camet dels Salesians*. Darrere, quasi finalitzada, hi apareix la fàbrica tèxtil de Carbonell.

[Alcoi, Hort del Patronat de la Joventut Obrera]. Targeta postal. Antonio Sanchis Matarredona, ca. 1910

L'important creixement industrial d'Alcoi al llarg del segle XIX va facilitar —gràcies també a la llibertat comercial que representà l'extinció del sistema gremial— l'obertura de posades, fondes, cases d'hostes i hotels per a poder donar servei a la gran quantitat de viatgers, comercials i traginers que acudien a la ciutat.

Un d'eixos establiments va ser l'*Hotel Continental*. Va obrir les portes en 1887, en el número 46 del carrer de Sant Nicolau, amb el nom d'*Hotel Café Rigal* i va estar regentat per Lorenzo Rigal fins a 1905, any en què va ser traspassat a l'empresari José Carbó Ribot, que el va reformar àmpliament i li va canviar el nom pel d'*Hotel Continental*. A més de les comoditats i serveis propis d'un establiment de primera classe, el *Continental* oferia a la seua clientela temporada de banys medicinals artificials al preu d'una pesseta la sessió.

A més, els principals hotels de la població disposaven de servei de carruatge per al trasllat de la seua clientela fins a l'estació del ferrocarril.

La fotografia de Palacio capta el moment del pas al trot del cotxe de cavalls per a hostes del *Continental*, en el seu retorn des de l'estació, a l'altura del carrer de Santa Elena.

[Alcoi, Transport per a clients de l'Hotel Continental]. *Carlos Palacio y Cía.*, ca. 1915

La reina regent Maria Cristina, mare d'Alfons XIII, va instaurar a la primeria del segle XX la coneguda com a Festa de la Flor. Tots els anys, al maig, el mes de les flors, se celebrava aquesta festa en les principals ciutats del país per a recaptar fons destinats a la lluita contra la tuberculosi, malaltia que havia conduït a la mort al marit de la reina, Alfons XII, i que fins a mitjan segle XX fou a Espanya la patologia de major mortalitat, per davant de la sífilis i el càncer.

La Festa de la Flor era una obra més de beneficència, molt del grat de les senyorettes i senyores de l'alta societat alcoiana. A l'estil de la festa de la bandereta de la Creu Roja, les voluntàries oferien una flor a canvi d'un donatiu destinat a la lluita contra la tisi.

Cal recordar que Alcoi, com a ciutat industrial, albergava una important massa obrera que vivia en greus condicions d'insalubritat i d'amuntegament, circumstàncies que, sumades a la falta d'higiene (fet habitual en l'època), explicava l'alta incidència de la tisi en la població.

La majoria dels donatius recaptats en esta Festa foren destinats a la construcció d'un pavelló antituberculós al costat de l'Hospital Civil d'Oliver, segons projecte de l'arquitecte Joaquín Aracil, però que per problemes burocràtics no es va inaugurar fins a 1934.

En la fotografia, una part de la burgesia alcoiana és retratada en els jardins del Círculo Industrial amb motiu de la celebració de la Festa de la Flor de 1916.

Festa de la Flor, maig de 1916. Alcoi. Matarredona, 1916

Si el temps ho permetia, durant el primer terç del segle XX, després de la diana del dia de Sant Jordi se celebrava missa de campanya a la plaça de la Constitució (actual plaça d'Espanya), a la qual assistien les autoritats, filae, bandes de música i el Regiment d'Infanteria Vizcaya. La celebració s'oficiava des d'un altar muntat sobre el castell de festes. La fotografia correspon a la missa de campanya del 23 d'abril de 1920.

Eixe mateix dia, a la vesprada, va tenir lloc un episodi molt recordat en els anys següents. L'aeroplà que cobria la línia Toulouse-Alacant-Casablanca va realitzar una sèrie de vols rasants a molt baixa altura sobre la ciutat, davant la sorpresa i l'entusiasme de la gent. La idea va ser de León Dupuy, concessionari de la dita línia, que es trobava a Alcoi gaudint de les festes jordanes. Va ser tan gran l'enrenou que causà l'aeronau que el mateix alcalde, Domingo Espinós Vilaplana, informat del promotor de l'esdeveniment, es va traslladar a l'*Hotel Comercio*, on s'allotjava Dupuy, per a agrair-li personalment el detall i invitar els aviadors a conèixer les festes. Després d'una telefonada a Alacant, els pilots van acceptar agraïts la invitació. L'endemà, a les 11.30 h, van ser rebuts per la Corporació municipal i a migdia es va celebrar un àpat al qual van assistir els aviadors i el senyor Dupuy.

[Alcoi, Missa de campanya]. Targeta postal, 1920

Els germans Matarredona Valor, Francisco i Julio, van exercir la seua activitat com a fotògrafs professionals en el primer terç del segle XX.

Francisco, tretze anys major que Julio, va iniciar la seua trajectòria professional en l'estudi que posseïa al número 4 del carrer de Polavieja. Més tard, ja al costat del seu germà, el gabinet fotogràfic dels Matarredona s'anunciava en els números 4 i 15 del mateix carrer coincidint amb l'habitatge respectiu de cadascun d'ells. La sobtada mort de Francisco en 1911, amb 51 anys, va obligar Julio a continuar en solitari l'activitat fotogràfica en el mateix gabinet fins a l'inici de la Guerra Civil, quan se li perd la pista.

A principis de la dècada de 1920 encara eren molt habituals els retrats personals de tipus *carte de visite*. La mora mudèjar que posa davant la càmera de Julio Matarredona en 1922 és Mercedes Ruiz Solà, l'àvia paterna de l'autor, als 16 anys.

[Alcoi, Mercedes Ruiz Solá vestida de Mudèjar].
Carte de visite. Foto Julio Matarredona, 1922

Un maseret i una masereta posen alegres davant el fotògraf Matarredona en el cèntric carrer de Polavieja, hui de Sant Llorenç. Asseguts en un florit carro i arrossegats pel ruc reparteixen les populars *al·leluies* dels *Maseros* pels carrers d'Alcoi en les festes jordanes d'aquell any.

Darrere d'ells, un comerç anunciava tints, vernissos i brotxes. Era la *Droguería y Tienda del Moro*, un dels comerços més populars de la ciutat durant dècades. Fundada en 1820 pel català Cayetano Fiol en un xicotet local al costat de la Casa Consistorial, la botiga va romandre oberta durant bona part del segle XIX. A finals del dit segle la regentava Miguel Masià Moltó, casat amb una néta de Fiol, ara ja al carrer de Polavieja núm. 31, molt prop de la cantonada del carrer de Sant Francesc.

El negoci va passar de pares a fills fins als anys de la contesa civil. En aquells dies, l'hereu, Miguel Masià Gisbert, va preferir canviar d'aires i marxar a Madrid per a provar fortuna com a actor. Després de la guerra, va emigrar a Mèxic, on va triomfar com a galant de serials televisius. Per aquesta raó, en 1945 el negoci va ser traspasat a José Bordera Moya. En 1968, en vendre's la finca, aquest comerç es va traslladar al número 24 del carrer de Sant Francesc, on va continuar obert fins a la dècada de 1980, quan va tancar les portes definitivament després de més de 150 anys en funcionament.

[Alcoi, Maseret i masereta desfilant amb un carro en les Festes de Sant Jordi], Matarredona, ca. 1915

A principis del segle XX, a més de la casa de l'ermità, l'Ajuntament mantenia en el paratge de la Font Roja una modesta fonda amb habitacions per a estiuejants. Assidus inquilins seus eren el metge Domingo Espinós i el seu amic, l'arquitecte Vicente Pascual. De tots dos va nàixer la idea de construir en el paratge una sèrie de xalets on poder passar l'estiu.

Així, quan Domingo Espinós va ser elegit alcalde en 1920, va presentar el projecte de construcció d'uns xalets dissenyats per Vicente Pascual. Davant les dificultats de finançament es va decidir pagar només el 5% del pressupost i que la resta el cobrara el contractista dels lloguers dels estiuejants fins a saldar el deute.

En 1922 van ser inaugurats els primers catorze xalets. Tots ells constaven d'una sola planta, excepte els dos dels extrems i el del centre, amb dos plantes. La distribució també era idèntica: rebedor, menjador, dormitoris i pati interior. Tots ells disposaven d'aigua corrent, que prenien de la font de la glorieta i que embassaven en un gran depòsit comú.

L'avinguda dels primers xalets (que apareixen en aquesta fotografia) va ser batejada amb el nom de l'impulsor de la idea, el Doctor Espinós. En 1923 es va instal·lar l'enllumenat elèctric i en els anys posteriors es van construir vint xalets més i un hotel amb 42 habitacions.

Alcoy-Fuente Roja-Chalets, Targeta postal, [Antonio Matarredona] Sanchis, ca. 1923

Inspirat en el moviment escoltista nascut a la Gran Bretanya a principis del segle XX, el militar espanyol Teodoro Iradier va fundar en 1912 l'associació juvenil «Exploradores de España», semblants als Boy Scouts.

Gràcies al suport del rei Alfons XIII aquesta associació pretenia fomentar en els joves una sèrie de valors morals i patriòtics basats en l'exercici físic i el coneixement de la natura.

Va arribar a tindre uns 20.000 membres en tot Espanya i va conèixer el seu període de màxima activitat durant la Dictadura del general Primo de Rivera, un règim procliu a la formació militarista que impartien els escoltistes.

Alcoi va acollir diverses parades i campaments d'estiu dels Exploradors. En la imatge, podem observar els Exploradors en formació militar a la plaça de la Constitució (actual plaça d'Espanya) durant una missa de campanya el mes d'abril de 1925.

Amb l'esclat de la guerra del 36, els Exploradors van cessar la seua activitat i, acabada la contesa, l'associació es va dissoldre definitivament a causa de les reticències del nou règim, recelós de les possibles influències internacionals del moviment escoltista.

[Alcoi, Missa de campanya de «Los Exploradores de España», abril de 1925]

L'època de Nadal de 1926 ha passat a la història local com el de «La gran nevada». El 25 de desembre van començar a caure les primeres volves de neu. Durant dos dies, la ciutat es va veure col·lapsada per una copiosa nevada que va mantenir incomunicada la població durant diverses jornades.

A l'interior de la ciutat, la grossària de la neu sobrepassà el metre d'alçària. Els serveis de telègrafs, telèfons, electricitat i transport van patir importants avaries. L'alcalde va ordenar per ban municipal que els veïns netejaren les teulades davant el perill de solsidea d'alguns edificis. Malgrat això, algunes construccions no van suportar el pes de la neu, com va ser el cas de la marquesina de l'estació del ferrocarril. També es van organitzar expedicions de socors per a portar queviures als ermitans de Sant Cristófol i de Sant Antoni. Per sort, no hi hagué víctimes.

El 31 de desembre la gran majoria de fàbriques encara continuaven parades però, a poc a poc, amb l'inici de l'Any nou, la normalitat arribaria a la ciutat, que sempre recordaria aquella nevada.

La fotografia d'Antonio Matarredona Sanchis dona fe de la magnitud de la nevada al carrer d'Anselmo Aracil, on es pot apreciar al fons la bastida per a la construcció del nou edifici per a sucursal del Banc d'Espanya.

[Alcoi, Nevada sobre l'antic carrer d'Anselmo Aracil i el Parterre].
Targeta postal, Antonio Matarredona Sanchis, 1926

Antonio Matarredona Sanchis (1889-1957) va ser un notable fotògraf i il·lustrador alcoià. Va iniciar la seua carrera professional treballant en l'estudi que el fotògraf Carlos Palacio Bolufer tenia al carrer de Sant Jordi. En 1911 tots dos van formar la societat «Palacio y Matarredona» i van instal·lar el seu estudi en els números 5 i 7 del carrer de Polavieja.

Anys més tard, en 1917, Antonio va continuar en solitari en el mateix gabinet fotogràfic, ara amb la signatura comercial de Sanchis, encara que a vegades usava també la d'Antonio M. Sanchis. En tot cas sempre evitava signar com a Matarredona per a diferenciar-se del seu cosí, també fotògraf, Julio Matarredona, que posseïa un gabinet fotogràfic en el mateix carrer. Prolífic artista, Sanchis també es va dedicar al dibuix, i va ser l'autor d'un preciós *Llibret de les Filaes* en 1947.

Sanchis va ser l'autor de la majoria de les vistes que es coneixen de la gran nevada de 1926. Per a aquesta instantània, Sanchis va plantar la seua càmera a la plaça de la Constitució (actual plaça d'Espanya), mentre diversos transeünts intentaven no esvarar-se en el sòl gelat evitant la neu. El famós quiosc modernista, la façana gòtica del convent de Sant Agustí i la façana de Santa Maria, acabada de renovar, en són testimonis.

Antonio Matarredona Sanchis va morir a Alcoi al novembre de 1957.

[Alcoi, Nevada sobre la Plaça de la Constitució]. Targeta postal, Antonio Matarredona Sanchis, 1926

Després de la gran nevada va quedar una gran quantitat d'arbres partits a causa del pes de la neu al parc de la Glorieta.

Aquest parc va ser el primer espai públic destinat com a passeig i parc per a la població. Encara que durant el Trienni liberal (1821-1823) va haver-hi un intent d'expropiació de l'antic hort del convent franciscà per a la construcció d'habitatges, no va ser fins a 1835 quan la comunitat franciscana va cedir una part del seu hort per a la construcció d'aquest passeig públic que, originalment, es va denominar de Sant Francesc.

Durant anys, la Glorieta va ser uns dels principals centres socials d'Alcoi, on, a més del passeig dominical, se celebraven fires, balls i festes, i fins i tot representacions teatrals a l'estiu amb un escenari construït *ex professo*.

L'actual distribució del parc és obra de l'arquitecte Vicente Pascual que, en 1898, quan era tinent d'alcalde, va projectar un gran passeig de circumval·lació per a instal·lar les casetes de la fira. El passeig envoltava un espai el·líptic interior que es dividia en sis sectors triangulars i en el centre una placeta, on es va construir un templet per a la música. Els angles extrems serien ocupats per xicotets parterres, un amb un llac (el colomer), i l'altre amb un xicotet monticle amb una font.

[Alcoi, Nevada sobre la Glorieta i carrer de Sant Nicolau], targeta postal, Antonio Matarredona Sanchis, 1926

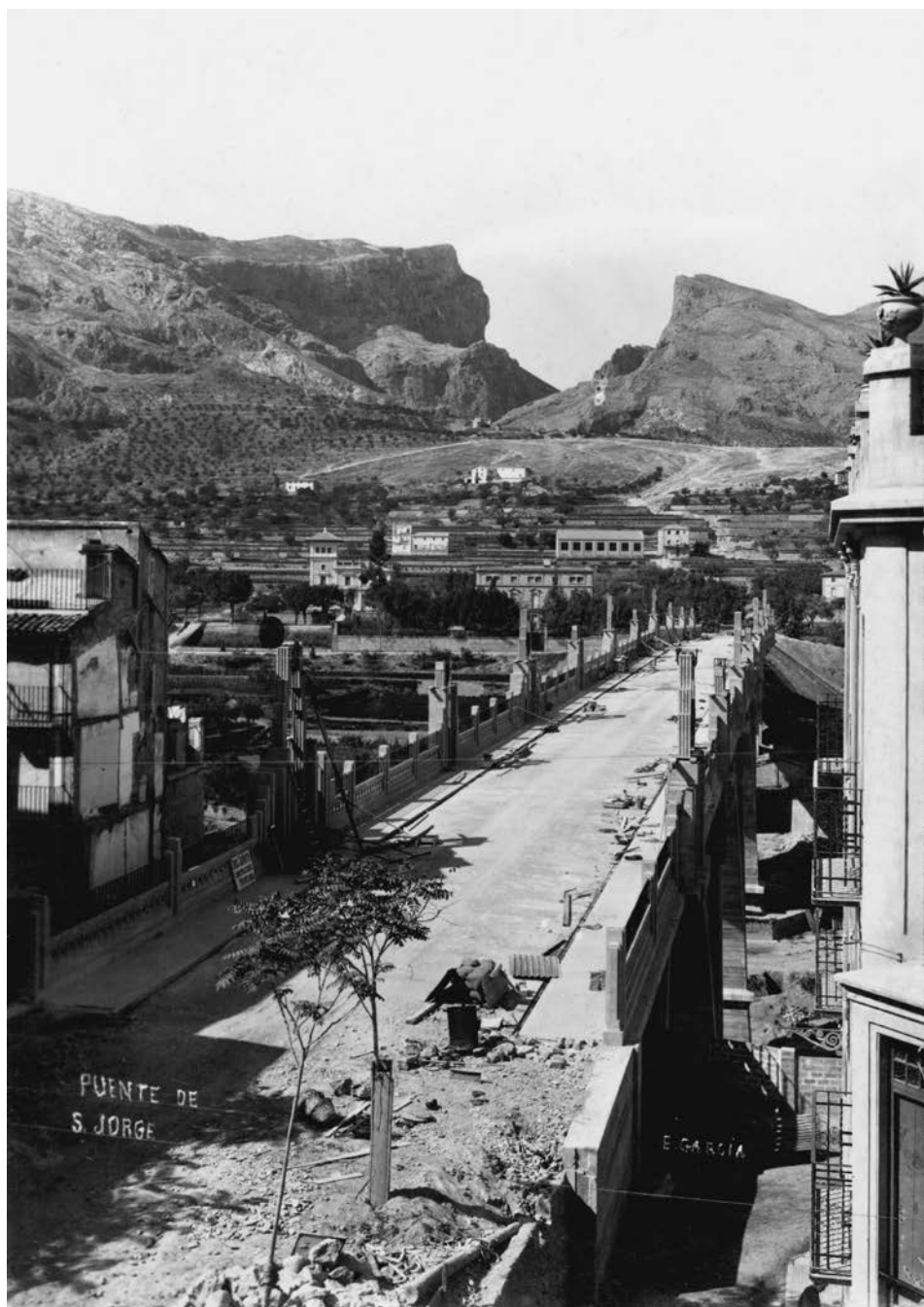
La necessitat de salvar el riu Riquer per a comunicar el centre de la ciutat amb l'eixample de l'Horta Major motivà la construcció del pont de Sant Jordi.

Encara que la primera pedra es va col·locar el 29 d'abril de 1915, les obres no es van iniciar realment fins deu anys després, el 19 de maig de 1925, a càrrec de l'empresa navarresa «Erroz y San Martín», de Pamplona.

De disseny *art déco*, en la seua construcció es van utilitzar noves tècniques per a l'època com l'encofrat amb formigó armat. Durant l'obra es va eixamplar el carrer de Sant Tomàs, per la qual cosa va desaparèixer una illa de cases i una part del convent del Sant Sepulcre. El projecte original va haver de ser reformat en 1926 perquè el nivell del pont recaiguera a l'altura de l'avinguda de Canalejas.

Finalment, el 26 de març de 1931 es va inaugurar aquesta important obra per a la ciutat. Va tallar la primera cinta l'alcalde Ramón Pérez Batlle, la segona l'arxiprest Juan Bautista Escrivà i la tercera el coronel del Regiment José Leret.

El pont, de 156 m de longitud, se sustenta gràcies a tres arcs; té una amplària de 12 m i el seu punt més alt sobre el Riquer arriba als 48 m.

Puente de S. Jorge-E. García, Enrique García Miralles, 1931

Un dimecres a principis de la dècada de 1930. Dia de mercat en la recentment canviada de nom Plaça de la República. Aquesta plaça i el Terrer eren els llocs on setmanalment el veïnat anava a «fer mercat», fins que en 1947 l'Ajuntament va inaugurar el mercat fix de Sant Mateu.

Al costat de les paradetes, els cotxes de passatgers de *La Alcoyana* i de l'*Hotel Continental* esperen els seus clients per a emprendre el viatge.

El marc que formen la façana gòtica de l'església de Sant Agustí i la neoclàssica de la parroquial de Santa Maria contrasten amb l'estil modernista del quiosc dissenyat en 1917 per l'arquitecte Joaquín Aracil, per encàrrec de Teodoro Arsís, propietari del *Bar Modernista*. Encara que cap d'aquestes construccions queda ja en peu, l'actual plaça d'Espanya continua sent l'espai públic més important de la ciutat i centre neuràlgic de la majoria de celebracions i festes locals al llarg de l'any.

[Alcoi, Plaça de la República], ca. 1931

Col·lecció
Arxius de la Fototeca Municipal d'Alcoi

Ajuntament d'Alcoi